

[Forrás: Buzinkay Péter: Az ingó kulturális örökség védelme Bajorországban. Egy tanulmányút tapasztalatai. in: Örökségvédelem. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tájékoztatója. VI. évf., 1-2. szám, 2002. jan.-febr., 14-15.old.]

* * *

AZ INGÓ KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME BAJORORSZÁGBAN

Sokak számára kevésbé ismert az ingó kulturális örökség, a műtárgyak védelmének hazai rendszere és gyakorlata. Több ízben kérdeztek már arról is, hogy ez a szigorú magyar szabályozás (védett műtárgyak kiviteli tilalma, állami elővásárlási joga, stb.) csupán a hagyományos polgári értékrendet figyelmen kívül helyező szocialista rendszer öröksége-e, és hogy azt az európai jogszabályokhoz történő közelítéssel bizonyára hatályon kívül is kell majd helyezni.

Az utóbbi kérdésre röviden lehet válaszolni: a jelenleg hatályos európai uniós szabályozás szerint kulturális javak esetében a nemzeti örökség védelme érdekében azok kivitelének korlátozása tagállami hatáskör. Így tehát a jelenlegi magyar jogszabály (A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény) megfelel az uniós elvárásoknak, azt a csatlakozáskor csupán néhány részletében kell majd módosítani. Ezzel félig az első kérdésre is megadtunk a választ, mivel a műtárgyvédelem az Unióban is tagállami hatáskör, ezért azt ott az adott tagállam kizárólag saját nemzeti hagyományainak és társadalmi-gazdasági viszonyainak figyelembe vételével szabályozza. A hazai szabályozás szigorúsága sem csupán magyar sajátosság, párhuzamait illetve egyes elemeit – váltakozó szigorral alkalmazva – minden uniós tagállamban megtaláljuk.

Az alábbiakban a 2001. szeptember 6-án Münchenben tett tanulmányutamon szerzett tapasztalataimat írom le.

A tanulmányút fogadóintézményei:

- Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege [BLD] (D-80539 München, Hofgraben 4)
- Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst [STMWFK] (D-80539 München, Salvatorstrasse 2)

A tanulmányút célja a bajorországi (és rajta keresztül a németországi) ingó kulturális örökség védelmének megismerése volt.

Az előzetesen egyeztetett időpontban mindkét intézményben igen barátságosan fogadtak és láttak vendégül.

Délelőtt a műemléki hivatalban (BLD) *Dr. Bernd Vollmar* (Dipl. Ing., Bau- und Kunstdekmalpflege) fogadott, aki bemutatta a bajor műemlékvédelem szerkezetét, a BLD felépítését, feladatait, majd munkatársai röviden bemutatták a hivatal restaurátor műhelyeit.

Németországban a kulturális örökség védelme az egyes szövetségi tagállamok (Bundesland) hatásköre, így azt Bajorországban saját műemlékvédelmi törvény (*Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler*, rövidítése: DSchG, 1973) szabályozza.

Ez határozza meg a műemlékvédelem tárgyát, a vele kapcsolatos teendőket és az azért felelős intézményeket.

E szerint a műemlékvédelem tárgya az épített, a régészeti és az ingó kulturális örökség.

A törvény szerint a műemlékek védelmét a műemlékvédelmi hatóságok látják el.

Első fokon a területi önkormányzatok mellett működő Alsó Műemlékvédelmi Hatóságok (*Untere Denkmalschutzbehörden*) döntenek az ügyekben és látják el a felügyeletet. Vitás

esetben másodfokon a Felső Műemlékvédelmi Hatóságok (*Höhere Denkmalschutzbehörden*) döntenek. A legfelsőbb műemléki hatósági jogkört a minisztérium (STMWFK) látja el. Tanácsadó testülete a Műemléki Tanács (*Landesdenkmalrat*). (Ebben a műemléki szakmán kívüliek is képviselve vannak.)

Ezek mellett, tehát mindenféle hatósági jogkör nélkül, közvetlen a minisztériumnak alárendelve működik a Bajor Műemléki Hivatal (BLD). Feladata a műemléki kutatás, a központi műemléknyilvántartás vezetése, a műemléki hatóságok szakmai „felügyelete” és a szaktanácsadás.

A bajor műemléki nyilvántartás több, mint 110.000 (!) egyedileg és 900 épületegyüttesként védett műemléket tart nyilván. A nyilvántartás nem egységes, az egyes területek különböző módon és mélységben vannak feldolgozva. (A kötetek több polcfolyómétert tesznek ki.)

Az egyedileg és városképi együttesként védett épületek, valamint a régészeti lelőhelyek mellett az ingó örökség védelme is részben a BLD feladata. Ez utóbbi történhet épület részeként, tartozékaként („*Ausstattungstück*”: berendezési tárgyak, falképek, stb.), vagy önállóan ingó műemlékként („*Bewegliche Denkmäler*”: felszerelési tárgyak, mint festmények, bútorok, ötvöstárgyak, könyvek, oklevelek, stb. illetve közlekedési eszközök, mint hajók, mozdonyok, stb.). Ezek felügyeletét – meglátásom szerint – nem veszik nagyon szigorúan. Ezekről teljes, tételes nyilvántartás sincs. (Számukról Dr. B. Vollmar sem tudott felvilágosítást adni.) A törvény szerint ezek nyilvántartásba vétele csak a tulajdonos előzetes meghallgatása után történhet, átalakításuk, elszállításuk engedélyköteles, eladásuk esetén pedig az eladónak és a vevőnek is jelentkezni kell a BLD-ben.

(A régészeti leletként előkerülő ingó tárgyakat, kutatás, restaurálás után – a magyar gyakorlathoz hasonlóan – múzeumban kell elhelyezni.)

A nap második felében a minisztériumban előbb *Toni Schmid* főosztályvezető (*Kunst, Kunsthochschulen, Kulturpflege, Abteilung XII*), majd munkatársa *Barbara Lüddeke* (*Regierungsdirektorin, Referat XII/3 Museen und Sammlungen, Abwanderungsschutz*) fogadott.

A minisztériumi látogatásra azért került sor, mert a fenti műemléki védettség mellett az ingó kulturális javak és levéltári iratok védelmében a minisztériumnak, mint német szövetségi (tag)állam legfelsőbb országos hatóságának, Bajorország területén külön feladatai vannak. (*Gesetz zum Schutz deutschen Kulturgutes gegen Abwanderung*, rövidítve: KulturgutschutzG, 1999 – a végrehajtásáról szóló miniszteri rendeletek még nem jelentek meg.)

A közelmúltban kinevezett főosztályvezető elmondta, hogy bár ő a részleteket nem ismeri, de – véleménye szerint – ez a fajta külön védelem csupán annyit jelent, ha egy fontos tárgyat külföldön akar a tulajdonosa értékesíteni, akkor az állam részére történő megvásárlásnál ennek segítségével előnyösebb helyzetben kerülnek.

Barbara Lüddekétől (jogász), aki ezekkel az ügyekkel foglalkozik, megtudtam, hogy valóban nemsok esetben élnek ezzel a lehetőséggel, évente általában három-négy alkalommal. Megtudtam továbbá azt is, hogy ezzel Bajorország a Német Szövetségi Köztársaságon belül az élmezőnybe tartozik, több szövetségi tagállam (főleg a keletnémetek) szinte nem is foglalkozik ezzel. (Bajorországban mintegy 160 egyedileg védett tárgy és öt védett gyűjtemény van a nyilvántartásban. Ezek többsége képző- és iparművészeti alkotás, könyvekkel kiegészülve. Az egyedileg védett tárgyak száma egész Németországban nem éri el az ezret, de ehhez több sokezer tételes gyűjtemény ill. irategyüttes is csatlakozik.) Nem vehető jegyzékbe múzeumi tárgy, és az egyházak tulajdonában álló tárgy is csak a tulajdonos kérelmére kerülhet be a jegyzékbe. (Ez olyan szempontból érdekes, hogy az egyes EU-tagországok területéről jogellenesen kikerülő műtárgy visszaszolgáltatásáról szóló EU-rendeletet Bajorországban csak a jegyzékbe vett tárgyakra lehet alkalmazni. A

közgyűjteményi, múzeumi tárgyak ugyanis itt nem minősülnek eleve védettnek, ezek kivitele tehát nem feltétlenül engedélyköteles.)

A jegyzékbe vétel, azaz a védelem kimondása (Eintragung in das „*Verzeichnis national wertvollen Kulturgutes*” illetve „*Verzeichnis national wertvoller Archive*”) az egyes tagállamok hatásköre, de az ezekből a szövetségi (NSZK) belügyminiszter által összeállított központi nyilvántartást („*Gesamtverzeichnisse national wertvollen Kulturgutes und national wertvoller Archive*”) – a tulajdonos és az őrzési hely adatai nélkül – a Német Szövetségi Köztársaság hivatalos közlönyében a *Bundesanzeiger*-ben teszik közzé négy-öt évente. (Legutóbb 1999-ben adták ki.) A jegyzékbe vétel, azaz a védetté nyilvánítás szakértői testület véleménye alapján történik. Ez a jogszabály szerint öt szakértőből áll, akik az államigazgatás, a felsőoktatás, a magángyűjtők és a műkereskedők köreit képviselik. A jegyzékbe vétel ellen az államigazgatás szabályai szerint jogorvoslattal élhet a tulajdonos. Annak érdekében, hogy a szövetségi kormány és a tagállamok között ebben a kérdésben is egyensúly legyen, a szövetségi kormánynak is van bizonyos hatásköre. A jegyzékbe vett tárgyak ugyanis csak az ő engedélyével vihetők ki az ország (NSZK) területéről. (1955 óta ilyen mindössze három esetben fordult elő, hogy a szövetségi belügyminiszter jegyzékbe vett tárgyra végleges kiviteli engedélyt adott.)

Amennyiben a tulajdonos a tárgyat belföldön adja el (az államnak nincs elővásárlási joga), akkor neki is és a vevőnek is jelentkezni kell a minisztériumban (STMWFK). Ha a vevő egy másik szövetségi tagállamban lakik, akkor a tárgyat át kell vezetni annak a jegyzékébe.

Bár a jegyzékbe vett tárgy tulajdonosát adókedvezmény is megilleti, a jegyzékbe vétel mégsem népszerű, általában elzárkóznak előle a műtárgytulajdonosok.

A jegyzékbe vett tárgy engedély nélküli külföldre vitele három évig terjedő szabadságvesztéssel illetve pénzbírással büntetendő. (B. Lüddeke elmondása szerint ezzel a büntetéssel nem szoktak élni.) Sokszor a tárgyak eltűnéséről nem is szereznek tudomást, ugyanis a tárgyak állapotát, meglétét ellenőrizni nem szokták.

Megtudtam azt is, hogy Németországban már az első világháború előtt léteztek műtárgyak védelmét szabályozó törvények, de általános, egész Németországra kiterjedő szabályozás csak 1919-ben született. A ma hatályos törvény az 1955-ös hasonló nevű és tartalmú törvényt veszi alapul, az pedig az 1919-es szabályozásra vezethető vissza.

Idő hiányában nem volt alkalmam a kiviteli engedélyezés menetét tanulmányozni. Ezt az EU-szabályozásnak megfelelően, mint illetékes hatóság a Bajor Állami Képtár (Bayerische Staatsgemäldesammlungen) igazgatósága végzi. (B. Lüddeke elmondása szerint a kérelmek többségénél – az EU-szabályozás szerint – nincs szükség kiviteli engedélyre.)

Összefoglalva megállapítható, hogy Németország – ahogyan a többi gazdagabb EU-tagállam – sem tartozik a szigorú „műtárgyvédő” országok közé, ugyanis még a magántulajdont igen nagy mértékben tiszteletben tartó, „laza” szabályozását sem alkalmazzák minden szövetségi tagállamban.